

Державний науково-дослідний інститут інформатизації та моделювання економіки

ФОРМУВАННЯ РИНКОВИХ ВІДНОСИН В УКРАЇНІ

**Збірник наукових праць
№6 (253)**

Київ 2022

**Формування ринкових відносин в Україні: Збірник наукових праць
Вип. 6 (253). – К., 2022. – 167 с.**

Рекомендовано Вченою радою ДНДІМЕ
Протокол №3 від 30.06.2022 р.

Збірник статей присвячено науковим здобуткам молодих науковців – аспірантів та здобувачів наукових ступенів кандидата та доктора економічних наук. Він охоплює широкий спектр проблем із таких напрямів:

- макроекономічні аспекти сучасної економіки;
- інноваційно–інвестиційна політика;
- економічні проблеми розвитку галузей та видів економічної діяльності;
- розвиток регіональної економіки;
- соціально–трудова проблеми.

Розраховано на науковців і спеціалістів, які займаються питаннями управління економікою та вивчають теорію та практику формування ринкових відносин в Україні.

Відповідно до Наказу Міністерства освіти і науки України від 28 грудня 2019 р. № 1643 даний збірник віднесено до Переліку наукових фахових видань України, в яких можуть публікуватися результати дисертаційних робіт на здобуття наукових ступенів доктора і кандидата наук, категорія «Б».

РЕДАКЦІЙНА КОЛЕГІЯ

СТУДІНСЬКА Г.Я., доктор економічних наук (головний науковий редактор)
ХОДЖАЯН А.О доктор економічних наук, професор (заступник наукового редактора)
ПАСІЧНИК Ю.В. доктор економічних наук, професор (заступник наукового редактора)
ЗАХАРІН С.В., доктор економічних наук, с.н.с. (заступник наукового редактора)
АЛЕКСЕЄВ І.В., доктор економічних наук, професор
НЕБОТОВ П.Г., кандидат економічних наук, директор
ВАРНАЛІЙ З.С., доктор економічних наук, професор
ГУЖВА І.Ю., доктор економічних наук
ПИПА В.І., доктор економічних наук, професор
КИЗИМ М.О., доктор економічних наук, професор, член–кор НАНУ
КУЛЬПІНСЬКИЙ С.В., доктор економічних наук
КОРНЄЄВ В.В., доктор економічних наук, професор
КРАСКЕВИЧ В.Є., доктор технічних наук, професор
ЛОПУШНЯК Г.С., доктор економічних наук, професор
КИЧКО І.І., доктор економічних наук, професор
ШОСТАК Л.Б., доктор економічних наук, професор
ГАРБАР Ж.В., доктор економічних наук, доцент, професор
ЧЕРКАШИНА К.Ф., кандидат економічних наук, доцент
ІВАНОВ Є.І., кандидат економічних наук (відповідальний секретар)

МІЖНАРОДНА РЕДАКЦІЙНА РАДА

АГНЕСЦКА ДЗЮБІНСЬКА, доктор філософії, Економічний університет м. Катовіце, Польща, професор кафедри менеджменту підприємства
АДАМ САМБОРСЬКИ, доктор філософії, Економічний університет м. Катовіце Польща, кафедра менеджменту підприємства
ВІРГІНІЯ ЮРЕНІЄНЕ, професор, доктор наук, завідувач кафедри філософії та культурології, Каунаський факультет, Вільнюський університет, Литва
ГОРБОВИЙ АРТУР ЮЛІАНОВИЧ, професор, доктор технічних наук, Словацька Академія аграрних наук, член відділення економіки та менеджменту, (Словацька республіка)
ДІАНА СПУЛБЕР, доктор філософії, Університет Генуї, асистент професора кафедри філософії суспільств, м. Генуя (Італія)
ІВАН ТЕНЕВ ДМИТРОВ, професор, доктор економічних наук, Університет «проф. д–р Асен Златаров», завідувач кафедри економіки і управління, м. Бургас (Болгарія)
МІТАР ЛУТОВАЦ, професор, доктор технічних наук, Університет Уніон ім. Миколи Тесла, факультет індустріального управління, завідувач кафедри технологій, м. Белград (Сербія)
ЮРАЙ СІПКО, професор, доктор економічних наук, Словацька Академія наук, директор інституту економічних досліджень, м. Братислава (Словацька республіка)
СОФІЯ ВИШКОВСЬКА, професор, доктор наук, зав. кафедри організації і управління (факультет управління) Технологічно–природничий університет ім. Яна і Єнджея Снядецьких у Бидгощі, Бидгощ, Польща
СТЕФАН ДИРКА, доктор економічних наук, професор, Вища економічна школа, м. Катовіце, Польща, професор кафедри менеджменту і маркетингу. Міжнародний акредитор Міністерства науки і освіти Республіки Казахстан
ТОМАШ БЕРНАТ, професор, доктор наук, завідувач кафедри мікроекономіки, факультет економіки і менеджменту, Щецинський університет, Польща

Друковане періодичне видання «Формування ринкових відносин в Україні»
внесене в міжнародну базу даних періодичних видань:
ISSN 2522–1620

Key title: Formuvannâ rinkovih vidnosin v Ukraïni
Abbreviated key title: Form. rinkovih vidnosin Ukr.

Індексування і реферування: Україніка Наукова, Джерело

Міжнародні інформаційні та наукометричні бази даних: Google Scholar, Index Copernicus International (ICI), Національна бібліотека України імені В.І. Вернадського.

Формування ринкових відносин в Україні, 2022. Свідоцтво про державну реєстрацію друкованого засобу масової інформації Серія КВ 22545–12445ПР від 20.02.2017 року

© Державний науково–дослідний інститут інформатизації та моделювання економіки, 2022

СОЦІАЛЬНО-ТРУДОВІ ПРОБЛЕМИ

БАТАЖОК С.Г.

Бюджет розвитку територіальної громади в умовах обмеженості формування доходів місцевих бюджетів

Предмет дослідження. Бюджети розвитку як інструмент стратегічного розвитку територій.

Мета дослідження. Розкрити проблеми та аргументувати необхідність удосконалення механізму формування джерел доходів бюджету розвитку за умови його збереження як інструменту стратегічного розвитку територій.

Методологія проведення роботи. У статті розглянуто чинники, що негативно впливають на формування бюджету розвитку. Названі причини диференціації бюджетів територіальних громад за обсягами надходжень та розміром видатків бюджету розвитку. Обґрунтовано необхідність перегляду механізму наповнення бюджету розвитку на середньострокову перспективу.

Результати роботи. Запропоновано удосконалити механізм залучення перспективних джерел формування бюджету розвитку, що є дієвим інструментом стратегічного розвитку.

Висновки. Бюджет розвитку має стати дієвим інструментом впливу на соціально-економічні інтереси територіальних громад.

Таким чином, результативне формування і витрачання коштів бюджету розвитку місцевих бюджетів потребує: подальшого вдосконалення системи власних доходів місцевих бюджетів та підвищення їх ролі у формуванні бюджету розвитку; удосконалення механізму розподілу міжбюджетних трансфертів; вивчення ринку фінансових ресурсів місцевого бюджету та визначення найефективніших методів їх залучення, розвиток ринку муніципальних цінних паперів; структурного реформування економіки з метою створення нових високоефективних виробничих потужностей, нових робочих місць, збільшення податкоспроможності регіону.

Ключові слова: бюджет розвитку, територіальна громада, муніципальні цінні папери, соціально-економічний інтерес, інвестиційно-інноваційна модель.

BATAZHOK S.G.

Budget for the development of the territorial community under conditions of limitation of income generation of local budgets

Subject of study. Development budgets as a tool for strategic development of territories.

The purpose of the study. To reveal the problems and argue the need to improve the mechanism of the formation of sources of development budget income, provided it is preserved as a tool for strategic development of territories.

Methodology of work. The article examines the factors that have a negative impact on the formation of the development budget. The reasons for the differentiation of the budgets of territorial communities by the amount of income and the amount of development budget expenditures are named. The need to review the mechanism of filling the development budget for the medium–term perspective is substantiated.

Results of work. It is proposed to improve the mechanism of attracting promising sources of the formation of the development budget, which is an effective tool of strategic development.

Conclusions. The development budget should become an effective tool for influencing the socio–economic interests of territorial communities.

Thus, the effective formation and spending of the funds of the development budget of local budgets requires: further improvement of the system of local budgets' own revenues and increasing their role in the formation of the development budget; improvement of the mechanism of distribution of interbudgetary transfers; study of the market of financial resources of the local budget and determination of the most effective methods of their attraction, development of the market of municipal securities; structural reform of the economy with the aim of creating new highly efficient production facilities, new jobs, increasing the tax capacity of the region.

Keywords: development budget, territorial community, municipal securities, socio–economic interest, investment and innovation model.

Постановка проблеми. Створення інвестиційно–інноваційної моделі бюджету розвитку територіальних громад є дієвим інструментом економічної політики органів місцевого самоврядування. Видатки з бюджетів розвитку характеризуються більшою стабільністю, так як менше залежать від політичних рішень. Ці видатки відображають особливу роль місцевих бюджетів у соціально–економічному розвитку територіальних одиниць і покращенні якості життя громадян.

Ствердним наміром було б поступове посилення ролі місцевих бюджетів у фінансуванні інвестицій, що відповідає кращій практиці зарубіжних країн. У наслідок реформи місцевого самоврядування та фінансової децентралізації бюджети розвитку територіальних громад наповнюються нестабільними дохідними джерелами, яких недостатньо для інвестиційно–інноваційного розвитку.

Необхідним є удосконалення механізму залучення перспективних джерел формування бюджету розвитку, що є дієвим інструментом стратегічного розвитку територіальних громад.

Аналіз досліджень та публікацій з проблеми. Над розробкою актуальних проблем щодо соціально–економічного розвитку територій і підвищення рівня життя населення працюють провідні науковці: О.П. Кириленко, І.О. Луніна, В.О. Онищенко, В.М. Опарін, Ж.В. Піскова, С.І. Юрій,

В.М. Федосов та ін. Однак в сучасних умовах виникає потреба пошуку нових підходів щодо формування бюджетів розвитку територіальних громад. Деякі аспекти є недостатньо вивченими та потребують подальшого опрацювання.

Метою статті є дослідження сучасного стану формування доходів бюджету розвитку територіальних громад і удосконалення механізму збільшення обсягів їх надходжень.

Виклад основного матеріалу. Обираючи орієнтиром розвитку держави досягнення європейських стандартів, необхідно значно збільшити обсяги інвестицій до місцевих бюджетів (МБ), що надасть можливість підвищити рівень соціальних стандартів життя населення.

Результативність впливу бюджетних інвестицій на соціально–економічний розвиток регіону залежить не лише від обсягу, а й від напрямів витрачання коштів. Одним з елементів, що забезпечує оптимальне планування бюджету є капітальне бюджетування. Складання бюджету капітальних вкладень передбачає визначення джерел фінансування попередньо визначених планом необхідних основних фондів для забезпечення інвестиційної діяльності регіону, які визначені БКУ. Інвестиційні видатки МБ мають зосереджуватись у бюджетах розвитку (БР). БР є вагомим засобом впливу на соціально–еконо–

мічний розвиток територіальних громад (ТГ). Необхідним є удосконалення механізму залучення перспективних джерел формування БР, що є дієвим інструментом стратегічного розвитку ТГ.

У Законі «Про місцеве самоврядування в Україні» визначено поняття «БР» – доходи і видатки МБ, які утворюються і використовуються для реалізації програм соціально–економічного розвитку, зміцнення матеріально–фінансової бази [1].

Питання формування і використання БР конкретизоване у БКУ. Законодавством передбачено джерела надходження та витрати БР. Статтею 71 БКУ визначено, що БР є складовою спеціального фонду МБ, його надходження утворюються за рахунок [2]:

- дивіденди (дохід), нараховані на акції (частки) господарських товариств, у статутних капіталах яких є майно АРК, комунальна власність;

- плата за надання місцевих гарантій;

- кошти пайової участі у розвитку інфраструктури населеного пункту;

- 10 відсотків коштів від використання (реалізації) частини виробленої продукції, що залишається у власності держави відповідно до угод про розподіл продукції, та/або коштів у вигляді грошового еквівалента такої державної частини продукції (крім коштів від державної частини продукції, виробленої на ділянці надр у межах континентального шельфу і виключної (морської) економічної зони України), що розподіляються між МБ адміністративно–територіальних одиниць, на території яких знаходиться відповідна ділянка надр, у такому співвідношенні: 5 % – до бюджету АРК або обласного бюджету; 5 % – до відповідного бюджету місцевого самоврядування. Якщо ділянка надр розташована на території декількох адміністративно–територіальних одиниць, кошти між відповідними МБ розподіляються в межах встановленого співвідношення у порядку, визначеному КМУ;

- кошти від відчуження майна, що належить АРК, та майна, що перебуває в комунальній власності, включаючи кошти від продажу земельних ділянок несільськогосподарського призначення або прав на них;

- 90 % коштів від продажу земельних ділянок несільськогосподарського призначення або прав на них, що перебувають у державній власності до розмежування земель державної і комунальної власності, при цьому від продажу земельних ділянок, які знаходяться на території

АРК: 35 % – до бюджету АРК, 55 % – до сільських, селищних, МБ АРК;

- капітальні трансферти (субвенції) з інших бюджетів;

- кошти від повернення кредитів, наданих з відповідного бюджету, та відсотки, сплачені за користування ними;

- місцеві запозичення;

- кошти, які передаються з іншої частини МБ за рішенням ВР АРК, відповідної місцевої ради (щодо коштів резервного фонду місцевого бюджету в частині БР – за рішенням Ради міністрів АРК, місцевої державної адміністрації, виконавчого органу відповідної місцевої ради).

Напрями витрачання коштів БР у БКУ визначено так [2]:

- погашення місцевого боргу, в тому числі за рахунок субвенції з державного бюджету місцевим бюджетам на фінансове забезпечення будівництва, реконструкції, ремонту і утримання автомобільних доріг загального користування місцевого значення, вулиць і доріг комунальної власності у населених пунктах;

- капітальні видатки, включаючи капітальні трансферти іншим бюджетам;

- внески органів влади АРК та органів місцевого самоврядування до статутного капіталу суб'єкта господарювання;

- проведення експертної грошової оцінки земельної ділянки, що підлягає продажу, за рахунок авансу, внесеного покупцем земельної ділянки;

- підготовка земельних ділянок несільськогосподарського призначення або прав на них державної (до розмежування земель державної та комунальної власності) чи комунальної власності для продажу на земельних торгах та проведення таких торгів;

- платежі, пов'язані з виконанням гарантійних зобов'язань АРК, обласної ради чи міської територіальної громади;

- розроблення містобудівної документації на місцевому та регіональному рівнях.

Капітальні видатки БР спрямовуються на: соціально–економічний розвиток регіонів; виконання інвестиційних проектів; будівництво, капітальний ремонт та реконструкцію об'єктів соціально–культурної сфери і житлово–комунального господарства; будівництво газопроводів і газифікацію населених пунктів; будівництво і придбання житла окремим категоріям

СОЦІАЛЬНО–ТРУДОВІ ПРОБЛЕМИ

громадян відповідно до законодавства; збереження та розвиток історико–культурних місць України та заповідників; будівництво та розвиток мережі метрополітенів; придбання вагонів для комунального електротранспорту; розвиток дорожнього господарства; придбання шкільних автобусів та автомобілів швидкої медичної допомоги; оновлення матеріально–технічної бази комунальних закладів охорони здоров'я, комп'ютеризацію та інформатизацію закладів загальної середньої освіти і комунальних закладів охорони здоров'я; природоохоронні заходи; інші заходи, пов'язані з розширеним відтворенням.

Кошти БР щодо здійснення заходів на будівництво, реконструкцію і реставрацію об'єктів виробничої, комунікаційної та соціальної інфраструктури розподіляються за об'єктами за рішенням відповідної місцевої ради при затвердженні МБ та при внесенні змін до них. За об'єктами, строк впровадження яких довший, ніж бюджетний період, визначаються індикативні прогностичні показники БР у складі прогнозу МБ на наступні за плановим два бюджетні періоди та враховуються при затвердженні МБ протягом усього строку впровадження таких об'єктів.

В основу процесу формування і використання БР МБ закладено інвестиційну спрямованість, що створює можливості їх використання для вирішення першочергових проблем розвитку адміністративно–територіальних одиниць.

Причиною диференціації розміру БР є джерела їх формування, визначені БК. До 2015р. основним джерелом надходжень був єдиний податок, що складав 80% надходжень БР. Сьогодні 90% доходів забезпечує профіцит загального фонду МБ [3].

Це свідчить про те, що для багатьох громад інші джерела надходжень не є вагомими у забезпеченні фінансування розвитку. ТГ з достатнім рівнем фінансової стійкості закріплення єдиного податку за загальним фондом дозволило збалансувати МБ та забезпечити надходження до БР. Одночасно більшість ТГ залишилася з мінімальним БР, що не дає можливості використовувати його як стратегічний інструмент інвестиційно–інноваційної моделі розвитку.

В результаті проведення децентралізації обсяг надходжень до БР значно зріс. У 2014 р. сумарний обсяг надходжень становив 11,1 млрд грн, у 2018 р. – понад 73 млрд грн., що у 8 раз біль-

ше ніж у 2014р. З урахуванням індексу інфляції за цей період зростання в постійних цінах 2014 р. становило 2,5 разів [3].

У зв'язку зі значною диференціацією не всі ТГ мають однакову можливість передавати частину доходів до БР. Однак сам факт збільшення капітальних видатків не може свідчити про їх достатність для забезпечення потреб місцевого самоврядування.

Збільшення та нерівномірність надходжень до БР різних ТГ пов'язане з різним їх економічним потенціалом та є показником збільшення розриву щодо спроможності здійснювати та в перспективі збільшувати видатки розвитку.

Через домінування у структурі джерел формування БР коштів загального фонду було знецінено саму початкову ідею БР як цілісного плану формування джерел наповнення і витрачання власного або залученого ресурсу громади і подальший розвиток економічного потенціалу ТГ із спрямуванням спеціально визначених доходів бюджету (закріплених джерел) виключно на інвестиційний розвиток [3].

Громади, які фінансуються тільки за рахунок бюджетних дотацій мають обмежені джерела формування БР. У 2019 р. 71,3 % громад отримували базову дотацію з державного бюджету (ДБ), 16,5 % – перераховували реверсну дотацію [4]:

У порівнянні з 2019 р., загальні доходи МБ зменшилися на 89,0 млрд грн (з 560,5 до 471,5) або на 15,9% (табл. 1). Зменшення відбулося за рахунок трансфертів з ДБ. У 2020 р. до загального фонду МБ надійшло 135,9 млрд грн трансфертів, що на 108,4 млрд грн (на 44,4%) менше 2019 р. Зокрема, це пов'язано з тим, що у 2020 р. з МБ не здійснювалися окремі видатки, пов'язані з реалізацією державних програм соціального захисту, обсяг яких у 2019 р. склав 78,3 млрд грн.

Крім цього, у 2020 р.:

- обсяг додаткової дотації на здійснення переданих з ДБ видатків з утримання закладів освіти та охорони здоров'я склав 7,9 млрд грн, що на 7,0 млрд грн менше від обсягу 2019 р. (14,9 млрд грн);

- у зв'язку з продовженням медичної реформи і збільшення видатків за програмою державних гарантій медичного обслуговування населення, обсяг медичної субвенції МБ склав лише 14,6 млрд грн, що на 41,5 млрд грн менше від обсягу 2019 р. (56,1 млрд грн);

Таблиця 1. Дходи місцевих бюджетів України

Показники	Загальний фонд			Спеціальний фонд		
	2019 р., млрд грн	2020 р., млрд грн	Відхилення, %	2019 р., млрд грн	2020 р., млрд грн	Відхилення, %
Власні доходи	275,2	290,1	+5,4%	25,0	21,2	-15,2%
Трансферти з ДБ	244,3	135,9	-44,4%	15,9	24,3	+52,8%
Разом	519,5	426,0	-18,0%	41,0	45,5	+11,0%
Частка трансфертів у доходах	47,0%	31,9%	-	38,8%	53,4%	-

Джерело: [4].

- не надавалася субвенція на формування інфраструктури ОТГ, тоді як у 2019 р. її сума склала 2,1 млрд грн;

- обсяг субвенції на здійснення заходів щодо соціально–економічного розвитку окремих територій склав 1,7 млрд грн, що на 1,3 млрд грн менше від обсягу 2019 р. (3,0 млрд грн).

Загалом у 2020 р. МБ отримували з ДБ 53 види субвенцій, у 2019 – 42 види субвенцій. Слід зазначити, що у 2018 р. МБ отримували 34 види субвенцій, а у 2017р. – 27. Таким чином, прослідковується тенденція щодо постійного збільшення кількості субвенцій, які надходять з ДБ місцевим. Дана тенденція свідчить про суттєву волатильність державної трансфертної політики відносно МБ і перешкоджає формуванню якісної і прогнозованої бюджетної політики, неможливості здійснювати середньострокове планування соціально–економічного розвитку територій, зниження ефективності використання коштів [4]. Забезпечення надходжень до БР переважно за рахунок профіциту загального фонду фактично вказує на фінансування розвитку за залишковим принципом, що знижує ефективність та ускладнює капітальне бюджетування.

Суттєвим джерелом фінансування БР є капітальні трансферти з інших бюджетів, зокрема субвенції на виконання інвестиційних проектів. Надання субвенцій на виконання інвестиційних проектів ґрунтується на таких принципах [2]:

- принцип об'єктивності та відкритості – отримувач субвенції визначається за прозорими процедурами;

- принцип єдності – розподіл коштів має забезпечити реалізацію системи національних цінностей і завдань інноваційного розвитку та сприяти зменшенню відмінностей в рівні життя населення різних регіонів країни;

- принцип збалансованого розвитку – надання державної підтримки територіям з урахуванням їх потенціалу;

- принцип цільового використання коштів – субвенція використовується виключно на мету, визначену її надавачем, з урахуванням прогнозних та програмних документів економічного та соціального розвитку країни і відповідної території, державних цільових програм, прогнозу бюджету на наступні за плановим два бюджетні періоди.

З урахуванням основних засад на яких має ґрунтуватися надання субвенцій на виконання інвестиційних проектів, можна дійти висновку, що такі субвенції можуть надаватися з державного бюджету МБ тільки за умови, якщо:

- вони спрямовані виключно на створення, приріст чи оновлення основних фондів комунальної форми власності (насамперед на завершення будівництва та реконструкції об'єктів із ступенем будівельної готовності понад 70 %);

- в їх фінансуванні бере участь не лише бюджет надавача, а й бюджет отримувача субвенції;

- витрати на їх виконання є економічно обґрунтованими, а досягнення їх цілей – економічно ефективним. Інвестиційний проект є економічно ефективним, а витрати на його виконання є економічно обґрунтованими лише у тому разі, коли його цілей можливо досягти із залученням мінімально допустимого обсягу бюджетних коштів;

- рівень забезпеченості відповідної адміністративно–територіальної одиниці, бюджету якої надаватиметься субвенція, закладами соціально–культурної сфери, а також рівень розвитку її дорожнього та комунального господарства є таким, що робить виконання відповідного інвестиційного проекту, на який надається субвенція, економічно обґрунтованим;

- вони забезпечені фінансовими ресурсами МБ, кредитами, залученими під державні та/або місцеві гарантії, та коштами субвенції на їх виконання впродовж усього строку впровадження, для інвестиційних проектів, строк впровадження яких довший, ніж бюджетний період;

СОЦІАЛЬНО–ТРУДОВІ ПРОБЛЕМИ

• їх план містить економічне обґрунтування спроможності подальшого утримання за рахунок коштів МБ об'єктів комунальної власності.

Розподіл субвенції на виконання інвестиційних проектів здійснюється на підставі формалізованих параметрів, що базуються на фактичних та прогнозних показниках економічного та соціального розвитку відповідної території. Протягом 2020 р. МБ отримано з державного бюджету субвенції на здійснення заходів щодо соціально-економічного розвитку окремих територій на суму 1,7 млрд грн (1,1% від загальної суми міжбюджетних трансфертів).

Все більшого значення набуває державна підтримка МБ. У 2021 р. обсяг субвенцій з ДБ на соціально-економічний розвиток територій було збільшено в 3,5 раз та удосконалено функціонування та збільшено фінансування в 1,5 раз ДФРР [5].

Негативними факторами, що впливають на обсяги надходжень до БР є:

1. Уплив коронавірусної інфекції COVID-19. У 2020 р. через пандемію COVID-19 значно знизилися темпи приросту надходжень до МБ. План доходів місцевих бюджетів було недовиконано вперше щонайменше за останні 5 років (рівень невиконання – 1,8 %). Обсяг коштів, які було передано МБ України із загального фонду до БР (спеціального фонду), скоротився майже на 10 млрд грн і став меншим, ніж у 2018 р. Співвідношення між цією сумою та сумарним обсягом власних доходів загального фонду МБ стало найнижчим за останні п'ять років (за сумарного збільшення обсягу власних доходів МБ [3]:

2. Тенденція зниження темпів приросту надходжень. Вагомим джерелом доходів МБ є плата за землю, що відноситься до податку на майно і є складовою місцевих податків. У 2020 р. МБ було отримано плати за землю (земельного податку та орендної плати) 31,5 млрд грн, що на 4,2% (на 1,4 млрд грн) менше від надходжень, отриманих за підсумками 2019 р. (у 2019 р. відносно 2018 р. надходження зросли на 20,2%). У структурі доходів загального фонду МБ плата за землю займає 10,8% [4].

3. Диференціація у ресурсному забезпеченні громад.

У 2020 р. порівняно із 2019 р. збільшилася кількість громад, що мають нижчі за середні в країні показники частки капітальних видатків у загальному обсязі видатків та їх рівня із розрахунку

на одного мешканця, що відповідним чином може впливати на якість та обсяги публічних послуг, які отримують громадяни на різних територіях.

У 2020 р. по всіх 872 ОТГ проведено капітальних видатків на суму 7,1 млрд грн, середній рівень капітальних видатків становить 9,3%.

Середній показник питомої ваги капітальних видатків у загальному обсязі видатків становить:

- по Групі 1 (більше 15 тис. осіб) – 8,8% (max – 38,1%, min – 0,6%),

- по Групі 2 (від 10 до 15 тис. осіб) – 10,2% (max – 50,7%, min – 0,3%),

- по Групі 3 (від 5 до 10 тис. осіб) – 9,7% (max – 53,6%, у 1 ОТГ капітальні видатки не здійснювалися),

- по Групі 4 (до 5 тис. осіб) – 8,2% (max – 55,7%, у 5 ОТГ капітальні видатки не здійснювалися),

- по Групі 5 (ОТГ – міста обласного значення) – 12,4% (max – 28,3%, min – 0,8%).

Наведені дані засвідчують наявність значної диференціації у ресурсному забезпеченні громад. Зважаючи на це, необхідним є спрямування державної економічної та бюджетної політики на підвищення фінансового потенціалу територій, які цього потребують, та здійснення максимально можливого вирівнювання міжрегіональних фінансових диспропорцій з метою забезпечення громадян належним рівнем публічних послуг незалежно від місця їхнього проживання [4].

Найменш залежними від дотаційних ресурсів з ДБ є громади – міста обласного значення з Групи 5, в яких із 43 ОТГ найвищий рівень дотаційності становить лише 22,6%.

У Групі 1 найвищий рівень дотаційності становить 55,1%.

Серед ОТГ Групи 2 – по 8 громадах показник дотаційності перевищує 50% (6% від загальної кількості громад у групі), найвище значення становить 62,9%.

У Групі 3 по 15 громадах показник дотаційності перевищує 50% (5,4% від загальної кількості громад у групі), найвище значення становить 65%.

У Групі 4 у 4 громад показник дотаційності перевищує 50% (або 1,3% від загальної кількості громад у групі), найвище значення становить 63% [4].

4. Спостерігаються значні відмінності в розподілі загальних видатків бюджетів на видатки споживання та видатки розвитку. Скорочен-

ня видатків БР є непропорційним порівняно зі зменшенням розміру власних доходів МБ. Це свідчить про те, що в умовах економічної кризи окремі ТГ вважають недоцільним вкладення коштів у розвиток, надаючи перевагу поточним витратам споживання.

5. Видатки БР є не завжди економічно ефективними, оскільки не мають стратегічного характеру та не виконують інвестиційної функції. Значна частина видатків БР спрямовується на підтримання в робочому стані об'єктів житлово–комунального господарства та соціально–культурної сфери. Співвідношення між коштами БР на виконання суспільно важливих довгострокових інвестиційних проєктів та капітальними видатками на забезпечення нормального функціонування установ може бути визнано одним із критеріїв ефективності БР [3]. Згідно із чинним БКУ до видатків БР можна віднести всі капітальні видатки. Якщо серед останніх частка капітальних видатків, спрямованих на створення нових об'єктів або здійснення інвестиційних проєктів, переважає, це свідчить про більш ефективне використання громадою інструмента БР.

6. Планування МБ за програмно–цільовим методом є ускладненим, тому що недостатньо фахівців зі стратегічного та бюджетного планування. Сповільнюються темпи розроблення стратегій місцевого розвитку, що негативно впливає на інвестиційну спрямованість БР. Станом на вересень 2021р. затверджено стратегії розвитку лише у 500 з наявних 1 469 ТГ [6]: Стратегії місцевого розвитку є базовим документом визначення напрямів розвитку громад, відповідно до них здійснюється балансування загальних видатків МБ між видатками споживання та розвитку.

Діюча модель наповнення БР громад є недосконалою. Наявна значна диференціація бюджетів ТГ за обсягами надходжень до БР, відсутність у малозабезпечених громадах БР має істотний ризик для капітальних видатків спрямованих на розширене відтворення.

Відсутність механізму стимулювання видатків розвитку зумовлена переведенням закріплених джерел надходжень БР до загального фонду, що спрямовує видатки на поточне споживання.

Необхідним є також державна підтримка МБ. У 2021р. у 3,5 рази збільшено розмір субвенції з державного до МБ на соціально–економічні заходи розвитку окремих територій та в 1,5 разу –

кошти ДФРР. Загальний обсяг фінансування субвенції та коштів ДФРР складає 11,2 млрд грн [5].

У короткостроковій перспективі необхідним є спрямування частини державного фінансування на розвиток малозабезпечених громад. У середньостроковій перспективі актуальним є пошук та вдосконалення механізмів, що сприятимуть залученню додаткових джерел фінансування МБ.

Відсутність БР має значний ризик для капітальних видатків МБ і видатків, спрямованих на розширене відтворення. В умовах переведення всіх закріплених джерел надходжень БР до загального фонду бюджету та відсутності механізму стимулювання видатків розвитку за рахунок окремого цільового фонду у вигляді БР існує значна ймовірність перенесення акценту видатків МБ на поточне споживання [3].

Соціально–економічний розвиток територій вимагає виконання певних заходів:

- сприяння розвитку малому підприємництву на своїй території та розширення його податкової бази шляхом формування дієвої структури підтримки і розвитку малого підприємництва (створення бізнес–центрів, добровільних об'єднань суб'єктів малого підприємництва, безкоштовних консалтингових та інформаційних систем);

- забезпечення фінансово–кредитної підтримки малого бізнесу за допомогою створення комунальних банків для здійснення програм мікрокредитування суб'єктів малого підприємництва, кошти яких формуються за рахунок асигнувань з МБ, доходів від власної діяльності, добровільних та спонсорських внесків, благодійних пожертвувань, коштів від приватизації об'єктів комунальної власності та продажу комунального майна;

- створення сприятливих умов для відкриття «власної справи»;

- встановлення місцевих податкових та інших пільг для суб'єктів малого підприємництва, які здійснюють інноваційну діяльність і сприяють вирішенню важливих соціально–економічних проблем;

- забезпечення реалізації принципу «податки–блага» (або принципу отримуваних вигід), для того щоб мінімізувати супротив системі оподаткування та зменшити тіньовий сектор економіки.

Суттєво підвищити БР місцевих бюджетів можна за рахунок всебічного розвитку системи місцевих запозичень.

Децентралізація створює нові можливості для здійснення запозичень шляхом розміщен–

СОЦІАЛЬНО–ТРУДОВІ ПРОБЛЕМИ

ня облігацій місцевих позик, втім, такий фінансовий інструмент не в повній мірі використовується органами місцевого самоврядування з метою отримання додаткового фінансування. В Україні випуск облігацій місцевих позик здійснюється з 2003 р. Загалом, протягом 2003–2020 рр. було здійснено 88 випусків облігацій місцевих позик на загальну суму 21,52 млрд грн. Найбільша активність спостерігалася протягом 2003–2015 рр.: було здійснено 71 випуск облігацій місцевих позик на загальну суму 16,81 млрд грн. У 2016–2017 рр. випуски облігацій місцевих позик взагалі не здійснювались. Поступове відновлення ринку місцевих позик відбувається з 2018 р., проте, протягом 2018–2020 рр. лише чотири міста емітували такі облігації – Київ, Львів, Харків, Івано–Франківськ. Причинами зниження активності щодо використання цього фінансового інструменту є: адміністративна обтяжливість, невизначений рівень надійності облігацій місцевих позик, додаткові навантаження на МБ, пов'язані з погашенням та обслуговуванням боргу, низький рівень кваліфікації, слабка фінансова дисципліна місцевих органів влади. Проте, отримані за допомогою емісії облігацій місцевих позик фінансові ресурси спроможні створювати додаткові можливості для стратегічного інноваційного розвитку громад [7].

Основною формою запозичення є випуск облігацій внутрішніх місцевих позик та укладення угод про отримання позик, кредитів, кредитних ліній у фінансових установах. Однак надання МФУ висновку про відповідність проекту рішення про здійснення запозичення до вимог бюджетного законодавства, не є гарантією держави щодо виконання зобов'язань чи підтвердженням платоспроможності позичальника. Держава не несе відповідальності за борговими зобов'язаннями емітентів, відсутній дієвий механізм гарантування прав кредиторів.

Місцеві позики не набули в Україні широкого розповсюдження. Обіг вітчизняних облігацій місцевих позик недостатньо врегульований. Першочергово в їх основу закладається потреба емітента у коштах, а не очікування інвестора, не враховується хто і з якою метою буде купувати. Ринку муніципальних облігацій має бути зорієнтований, у першу чергу, на основного покупця – інвестиційні та страхові компанії, громадяни.

Обмежений доступ інвесторів до інформації про діяльність емітентів муніципальних цінних паперів.

Відсутність повної інформації щодо фінансового стану та результатів діяльності емітентів муніципальних цінних паперів, а також поточного соціально–економічного становища міста, району, регіону та України загалом є однією з причин недовіри інвесторів до цього ринку. Часто відсутня обґрунтована інформація щодо цільового використання залучених коштів і термінів окупності проектів. Не проводиться система рейтингової оцінки емісій. Відсутність інформації або обмеженість доступу до інформації призводить до зростання фінансових та інших ризиків на ринку, що унеможливорює його ефективне функціонування.

Операції із вкладенням коштів в облігації місцевих позик та їх обслуговування є більш адміністративно обтяжливими у порівнянні з державними облігаціями. За рахунок вищої надійності облігацій внутрішньодержавної позики (ОВДП), порівняно з невизначеним рівнем надійності облігацій місцевих позик, може відбутися витіснення останніх державними облігаціями. Інвесторам–фізичним особам простіше мати справу з ОВДП, оскільки з доходу від облігацій місцевих позик потрібно сплатити податок на доходи фізичних осіб (ПДФО) за ставкою 18 % і військовий збір у розмірі 1,5 %. Натомість, дохід за ОВДП не обкладається ПДФО та військовим збором у розмірі 1,5 %) [7].

Необхідно розширювати ринок муніципальних цінних паперів України: місцева влада отримує дешеві, порівняно з кредитами банків, кошти; залучаються ресурси для фінансування різних довгострокових проектів містобудування та створення об'єктів інфраструктури; залучені від випуску кошти спрямовуються на конкретні програми розвитку місцевості, що стимулює виробничу діяльність, дозволяє створити робочі місця.

Для ресурсного забезпечення регіонального розвитку необхідно реформувати ринок муніципальних цінних паперів України:

- на ринку муніципальних цінних паперів мають переважати довгострокові облігації, що дозволить залучити кошти під реалізацію довгострокових інвестиційно–інноваційних проектів, які здатні забезпечити розширене відтворення виробництва, зростання доходів населення, збільшення надходжень до бюджетів;

- спонукати інвесторів до придбання муніципальних цінних паперів шляхом збільшення їх ліквідності через встановлення вигідних відсоткових ставок;

- зменшити рівень ризикованості інвестиційних проектів, під які залучатимуться муніципальні цінні папери, за рахунок проведення міськими радами конкурсу програм-проектів з метою відбору найкращих проектів, які б забезпечили високу дохідність реалізації проектів, надання рекомендацій щодо підбору та залучення інших інститутів до процесу отримання боргового фінансування.

- збільшити частку видатків загального фонду МБ, що спрямовується на обслуговування боргу;

- розділити з державою частину відповідальності за боргові зобов'язання міських рад за допомогою механізму гарантування боргу; надавати державні гарантії за місцевими позиками, встановлювати обмеження на суму запозичень, регламентувати предмети застави і розробити процедури врегулювання дефолтів;

- дієвим механізмом формування ресурсів фінансового забезпечення інвестиційного потенціалу МБ може стати створення міжрегіонального комунального банку, серед завдань якого будуть проведення операцій із заставою позики, рейтингова оцінка облігаційних позик, визначення меж кредитної позики органу місцевої влади, проведення конвертації позики, акумулювання фінансових ресурсів міських рад декількох регіонів тощо.

Ринок муніципальних цінних паперів є одним з найважливіших інструментів і надійним джерелом фінансування місцевих БР.

БР є інструментом стратегічного розвитку територій. Водночас механізм формування потребує перегляду та доопрацювання щодо пошуку можливостей уникнення дисбалансів.

Зміцнення інвестиційної складової місцевих БР має важливе значення для економічного та соціального розвитку регіону. БР має стати дієвим інструментом економічного зростання та інвестування в основний капітал.

Висновки

Таким чином, результативне формування і витрачання коштів місцевих БР потребує:

- підвищення якості капітального бюджетування на місцевому рівні;

- подальше вдосконалення системи власних доходів місцевих бюджетів, підвищення їх ролі у формуванні БР;

- удосконалення конкурсних процедур відбору інвестиційних проектів та оцінювання їх соціально-економічної ефективності;

- вдосконалення механізму забезпечення бюджетними ресурсами фінансування програм розвитку МБ;

- удосконалення механізму розподілу міжбюджетних трансфертів: визначення пріоритетів, пов'язаних із суспільно значущими проектами і стратегічними цілями розвитку; забезпечення пропорційного розподілу коштів субвенцій, зважаючи на соціально-економічне становище регіонів і громад;

- вивчення ринку фінансових ресурсів МБ та визначення найефективніших методів їх залучення, розвиток ринку муніципальних цінних паперів;

- структурного реформування економіки з метою створення нових високоефективних виробничих потужностей, нових робочих місць, збільшення податкоспроможності регіону;

- визначення в БКУ мінімального рівня БР в розмірі фіксованої частки загального фонду власних доходів МБ для заохочення малозабезпечених громад до спрямування коштів на цілі розвитку [3];

- удосконалення механізму горизонтального вирівнювання податкоспроможності МБ у спосіб збільшення нижньої межі індексу податкоспроможності з 0,9 до 1,0 та збільшення рівня базової дотації з 80 % до 100 % для допомоги низькоспроможним МБ – на збалансованість ДБУ на наступні бюджетні періоди [3];

- повернення частки єдиного податку (10–20 % із перспективою збільшення до 50 % у подальшому) до закріплених джерел наповнення БР – на збалансованість МБ [3];

- використання інструменту «зелених» облігацій на місцевому рівні, що є можливістю для інвесторів облігацій взаємодіяти з емітентами стосовно питань стало сталого розвитку.

Список використаних джерел

1. Про місцеве самоврядування в Україні : Закон України від 21. травня 1997р. №280/97. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/280/97>

2. Бюджетний кодекс України : Закон України від 08 липня 2010р. №2456-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2456-17>

3. Маляревський Є.В. Наповнення бюджетів розвитку громад в умовах сповільнення приросту доходів місцевих бюджетів. НІСД. 29.11.2021. URL: <https://niss.gov.ua/doslidzhennya/rehionalny-rozvytok/napovnennya-byudzhetiv-rozvytku-hromad-v-umovakh-spovilnennya>

4. Як виконувалися місцеві бюджети у 2020 році – експертний аналіз. Децентралізація: веб-сайт. URL: <https://decentralization.gov.ua/news/13249>

5. Шевченко О.В., Бахур Н.В. Удосконалення функціонування Державного фонду регіонального розвитку. НІСД. 18.09.2020. URL: <https://niss.gov.ua/sites/default/files/2020-09/dfrr.pdf>

6. Понад 500 громад в Україні розробили та затвердили власні стратегії розвитку. Урядовий портал. 2021. 21 верес. веб-сайт. URL: <https://www.kmu.gov.ua/news/ponad-500-gromad-v-ukrayini-rozrobili-ta-zatverdili-vlasni-strategiyirozvitku>

7. Бахур Н.В. Розширення можливостей залучення коштів для розвитку шляхом емісії облігацій місцевих позик. НІСД. 10.08.2021. URL: <https://niss.gov.ua/sites/default/files/2021-08/obligatsii-mistsevyh-pozyk.pdf>

References

1. Pro mistseve samovriaduvannya v Ukraini : Zakon Ukrainy vid 21. travnia 1997r. №280/97. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/280/97>

2. Biudzhetni kodeks Ukrainy : Zakon Ukrainy vid 08 lypnia 2010r. №2456-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2456-17>

3. Maliarevskiy Ye.V. Napovnennia biudzhativ rozvytku hromad v umovakh spovilnennia pryrostu dokhodiv mistsevykh biudzhativ. NISD. 29.11.2021. URL: <https://niss.gov.ua/doslidzhennya/rehionalny-rozvytok/napovnennya-byudzhativ-rozvytku-hromad-v-umovakh-spovilnennya>

4. Yak vykonuvalysia mistsevi biudzhety u 2020 rotsi – ekspertnyi analiz. Detsentralizatsiia: veb-sait. URL: <https://decentralization.gov.ua/news/13249>

5. Shevchenko O.V., Bakhur N.V. Udoskonalennia funktsionuvannya Derzhavnoho fondu rehionalnoho rozvytku. NISD. 18.09.2020. URL: <https://niss.gov.ua/sites/default/files/2020-09/dfrr.pdf>

6. Ponad 500 hromad v Ukraini rozroblyly ta zatverdily vlasni stratehii rozvytku. Uriadovyi portal. 2021. 21 veres. veb-sait. URL: <https://www.kmu.gov.ua/news/ponad-500-gromad-v-ukrayini-rozrobili-ta-zatverdili-vlasni-strategiyirozvitku>

7. Bakhur N.V. Rozshyrennia mozhyvostei zaluchennia koshtiv dlia rozvytku shliakhom emisii oblihotsii mistsevykh pozyk. NISD. 10.08.2021. URL: <https://niss.gov.ua/sites/default/files/2021-08/obligatsii-mistsevyh-pozyk.pdf>

Дані про автора

Батажок Світлана Григорівна,

к.е.н., доцент кафедри економіки та економічної теорії, Білоцерківський національний аграрний університет, м. Біла Церква

e-mail: batazhok@ukr.net

<https://orcid.org/0000-0002-8951-5785>

Data about the author

Svitlana Batazhok,

PhD in Economics, Professor of the Department of Economics and Economic Theory, Bila Tserkva National Agrarian University, Bila Tserkva

e-mail: batazhok@ukr.net

ЗМІСТ

Макроекономічні аспекти сучасної економіки

ЧУКАЄВА І.К., ЛЯШЕНКО О.Ф. Сучасний стан формування мінімальних запасів нафти та нафтопродуктів у країнах світу та Україні.....	5
КОЛОДІЙЧУК А.В. Статистичні методи оцінки взаємозв'язку процесів інформатизації і розвитку економічного потенціалу України.....	10
ГУШТАН Т.В., ІНДУС К.П., КОВАЧ М.Й. Підхід до системи планування і нейтралізації фінансових ризиків	15
КОМЕНДО І.К. Міжнародний досвід використання державних банків розвитку як інструмента активізації економічного зростання.....	20

Економічні проблеми розвитку галузей та видів економічної діяльності

ШОСТАК Л.Б., ПЕТРОВСЬКА І.О. Ризик менеджмент підприємства в форс-мажорних обставинах	28
МАРТИНЕНКО В.П., КУНИЦЯ А.Ю. Функції управління маркетинговою діяльністю підприємства	42
ЗОРІНА О.А. Особливості обліку та оподаткування комісійної і консигнаційної торгівлі.....	47
КЛИМЕНЧУКОВА Н.С. Теоретичні аспекти формування модусу інституціонального забезпечення розвитку підприємництва	53
МОЛНАР О.С., ДАРИУШ А.П., КОРОЛЬ В.І. Використання земельних ресурсів сільськогосподарських підприємств.....	60
ОСАДЧА Г.Г. Управлінський облік в дії: нормативний метод обліку витрат	64
АКСЕЛЬРОД Р.Б. Зміна конфігурації та технології адміністрування підприємством–девелопером будівництва в проектах стратегічних змін.....	72
КУКСА І.М., ГУК О.В., ЖИВКО О.В., ДІГТЯР І.В. Компетентісно–орієнтований підхід у системі лідеротворення торгових підприємств в умовах діджиталізації та управління змінами	79
МЕЛЬНИК Т.М., КЛИМ О.І. Роль криптовалют у кібербезпеці та боротьбі зі злочинністю.....	86
МИХАЙЛОВ А.М., МИХАЙЛОВ Є.О. Вдосконалення управління і адміністрування інформаційно–консультаційних послуг	94
ЖИВКО З.Б., БАТЮК Б.Б., МОХОНЬКО Г.А., ДЯЧЕНКО Т.О. Прийняття управлінських рішень на основі цінових мультиплікаторів та фінансово–економічного аналізу в контексті забезпечення продовольчої безпеки.....	101

Інноваційно–інвестиційна політика

МАХМУДОВ Х.З., ШЕВЧЕНКО І.Б., ШЕНДЕРІВСЬКА Л.П., ПОКОТИЛЬСЬКА Н.В. Моніторинг попиту та пропозиції на інноваційний бізнес: організаційно–управлінське застосування.....	110
МАКСИМЕНКО О.С., КРЕКОТЕНЬ І.М., ЧИЖЕВСЬКА М.Б., БАБІЙ Л.І. Організаційно–управлінські аспекти безпекового та фінансового моніторингу забезпечення інноваційного розвитку економіки.....	116
ІЛЬІН В.Ю., НАВРОЦЬКА Т.А., ПАНАСЕНКО Н.Л., БІЛІНСЬКА О.П. Інституційне забезпечення безпечної організації управління інноваційною діяльністю економіки в умовах діджиталізації	123
КУКСА І.М., РАЙКОВСЬКА І.Т., ІВАНИШИН А.В., РИБАК О.М. Оцінка потенціалу інноваційно орієнтованого підприємства в умовах діджиталізації, управління змінами та якістю	132
ЗОСЬ–КІОР М.В., ГНАТЕНКО І.А., ТЕЛІЧКО Н.А., КОРНЄВ Р.С. Кластеризація за рівнем фінансового менеджменту інноваційно орієнтованих агропідприємств в умовах активізації логістичної та зовнішньоекономічної діяльності, діджиталізації та управління змінами	137
СОЛОМЧУК Л.М. Статистичні методи прогнозування результатів діяльності підприємств.....	146

Соціально–трудова проблеми

БАТАЖОК С.Г. Бюджет розвитку територіальної громади в умовах обмеженості формування доходів місцевих бюджетів	152
---	-----